

<https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i09.089>

O‘ZBEK, RUS VA INGLIZ TILLARIDA KIYIM NOMLARINI IFODALOVCHI TERMINLARNING TARJIMA MASALALARI

Nazirova Oygul Muxitdinovna

PhD, katta o‘qituvchi

Namangan davlat texnika universiteti

+998913659060

oygulnazirova.2008@gmail.com

Annotatsiya Mazkur maqola o‘zbek, rus va ingliz tillarida kiyim nomlarini ifodalovchi terminlarning tarjimasida yuzaga keladigan leksik-semantik va lingvomadaniy muammolarni tadqiq etishga bag‘ishlangan. Unda kiyim terminlarining tarjima jarayonidagi ekvivalentlik darajasi, milliy-madaniy xususiyatlari hamda ularni adekvat ifodalash usullari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: kiyim terminlari, tarjima, ekvivalentlik, lingvomadaniyat, milliy kiyim, terminologiya.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ НАЗВАНИЯ ОДЕЖДЫ, В УЗБЕКСКОМ, РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация Статья посвящена исследованию лексико-семантических и лингвокультурных проблем перевода терминов, обозначающих названия одежды, в узбекском, русском и английском языках. Рассматриваются вопросы эквивалентности, национально-культурной специфики и способов адекватной передачи терминов в процессе перевода.

Ключевые слова: термины одежды, перевод, эквивалентность, лингвокультура, национальная одежда, терминология.

TRANSLATION ISSUES OF TERMS DENOTING CLOTHING NAMES IN UZBEK, RUSSIAN, AND ENGLISH

Abstract This фкешсду examines the lexical-semantic and linguocultural problems of translating clothing terms in Uzbek, Russian, and English. It focuses on the degree of equivalence, national and cultural specificity, and appropriate translation strategies used to convey clothing terminology adequately.

Keywords: clothing terms, translation, equivalence, linguoculture, national clothing, terminology.

INTRODUCTION

Tilning terminologik tizimi jamiyatning moddiy va ma'naviy hayotidagi o'zgarishlarni o'zida aks ettiradi. Ayniqsa, kiyim-kechak nomlari insonning kundalik ehtiyojlari bilan bir qatorda uning milliy madaniyati, tarixiy tajribasi, ijtimoiy mavqei va estetik qarashlari bilan ham chambarchas bog'liq. Shu sababli kiyim nomlarini bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish oddiy lug'aviy almashtirish jarayoni bilan cheklanmaydi.

METHODS

Tarjima nazariyasida ekvivalentlik masalasi markaziy muammolardan biri hisoblanadi. E.Nida va Ch.Taber tarjima jarayonida manba til birliklarining ma'nosi, vazifasi va qabul qiluvchi tilidagi tabiiy ifodasi o'rtasidagi munosabatni hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi [1. Nida, Taber, 1969]. Ularning tadqiqotida referensial va konnotativ ma'no alohida ahamiyat kasb etadi.

P.Newmark esa tarjimada matnning kommunikativ vazifasi, madaniy birliklar va terminlarning xususiyatlarini hisobga olish lozimligini ko'rsatadi [2. Newmark, 1988]. Uning yondashuvida tarjimon so'zning lug'aviy ma'nosinigina emas, balki uning kontekstdagi funksiyasini ham aniqlashi kerak. Vinay va Darbelnet tomonidan taklif etilgan tarjima usullari ham kiyim terminlarini tadqiq etishda muhim metodologik asos bo'la oladi. Olimlar bevosita tarjima usullari sifatida o'zlashtirish, kalkalash va so'zma-so'z tarjimani, bilvosita tarjima usullari sifatida esa transpozitsiya, modulyatsiya, ekvivalentlik va adaptatsiyani ajratadi [3. Vinay, Darbelnet, 1958/2000].

RESULTS

Kiyim nomlarining tarjimasida muammo, avvalo, to'liq ekvivalentlikning mavjud yoki mavjud emasligi bilan bog'liq. Masalan, ingliz tilidagi *coat* va o'zbek tilidagi *palto* birliklari o'rtasida nisbatan barqaror ekvivalentlik mavjud. Biroq *do'ppi* terminini ingliz tiliga oddiygina *cap* deb tarjima qilish uning milliy va tarixiy semantikasini to'liq aks ettirmaydi. Shu sababli kontekstga qarab *doppi* – *traditional Uzbek skullcap* tarzidagi tavsifiy tarjima maqsadga muvofiq bo'lishi mumkin.

O'zbek tilidagi *chopon* birligi ham shunday xususiyatga ega. Uni ingliz tilidagi *robe* yoki *cloak* so'zlari orqali berish mumkin, biroq mazkur variantlar choponning o'zbek milliy kiyimi sifatidagi barcha xususiyatlarini qamrab olmaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham *chapan*, *doppi*, *atlas*, *adras*, *paranji* kabi birliklarning madaniy jihatdan belgilangan terminlar ekani va ko'pincha tavsifiy tarjimani talab qilishi qayd etilgan [4. Normurodova, 2026].

UNESCO materiallarida ham O'zbekistonning atlas va adras tayyorlash an'analari alohida madaniy meros sifatida qayd etilgan. Marg'ilon hunarmandchilik markazining atlas va adras ishlab chiqarish texnologiyalarini saqlashga qaratilgan faoliyati 2017-yilda UNESCOning Good Safeguarding Practices reyestriga kiritilgan. Bu holat *atlas* va *adras* kabi terminlarni faqat mato nomi sifatida emas, balki muayyan madaniy an'ana bilan bog'liq birlik sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi.

Rus tilidagi kiyim terminlari ham shunga o'xshash lingvomadaniy xususiyatlarga ega. Masalan, *кокошник* terminini ingliz tilida *headdress* yoki *traditional Russian headdress* shaklida berish mumkin. Birinchi variant predmetning umumiy funksiyasini bildirsa, ikkinchi

variant milliy-madaniy komponentni aniqroq ifodalaydi. *Kocovopomka* terminini oddiy *shirt* shaklida tarjima qilish esa uning an‘anaviy rus erkaklar kiyimi sifatidagi o‘ziga xos xususiyatlarini yo‘qotadi. Shu sababli *traditional Russian shirt with an off-centre neckline* kabi tavsifiy variant kommunikativ jihatdan aniqroq bo‘lishi mumkin.

Ingliz tilidagi kiyim terminlari tarjimasida ham xuddi shunday muammo kuzatiladi. Masalan, *kilt* so‘zini o‘zbek yoki rus tillariga oddiygina “yubka” yoki “юбка” deb berish semantik jihatdan yetarli emas. Chunki *kilt* Shotlandiya tarixiy va madaniy an‘analari bilan bog‘liq maxsus kiyim nomidir. Shuning uchun *Scottish traditional skirt-like garment* kabi izohli tarjima uning asosiy madaniy belgisini saqlaydi.

Hoodie termini esa zamonaviy kiyim terminologiyasining o‘ziga xos namunasi. O‘zbek tilida uning yagona va mutlaq ekvivalenti har doim ham mavjud emas. Kontekstga qarab “kapyushonli sviter”, “kapyushonli kofta” yoki “kapyushonli sport kiyimi” kabi variantlardan foydalanish mumkin. Bunda tarjimon terminning matndagi funksiyasi va maqsadli auditoriyani hisobga olishi lozim.

Quyidagi misollar kiyim nomlarini uch tilda qiyoslash imkonini beradi:

O‘zbek tili	Rus tili	Ingliz tili	Tarjima muammosi
do‘ppi	тубетейка	traditional Uzbek skullcap	milliy-madaniy komponent
chopon	халат / чапан	chapan / traditional Uzbek robe	to‘liq ekvivalent yo‘qligi
mahsi	ичиги	traditional Uzbek soft leather boot	tavsifiy tarjima zarur
yaktak	рубaha	traditional Uzbek shirt	funksional, ammo to‘liq bo‘lmagan ekvivalent
paranji	паранджа	veil / traditional full-body veil	madaniy va tarixiy semantika
кокошник	кокошник	kokoshnik / traditional Russian headdress	o‘zlashtirish yoki izohlash
sarafan	сарафан	sarafan / traditional Russian dress	madaniy birlik
kilt	килт	kilt	madaniy birlik
blazer	пиджак	blazer	qisman ekvivalentlik
hoodie	худи	hoodie	zamonaviy o‘zlashma termin

Kiyim terminlarini tarjima qilishda yuqoridagi misollar asosida bir necha asosiy usulni ajrata olamiz. Birinchi usul bu – **o‘zlashtirish**. Masalan, *kilt*, *hoodie*, *blazer* kabi terminlar boshqa tillarda ham fonetik yoki grafik jihatdan moslashtirilgan holda qo‘llanishi mumkin. Ikkinchisi – **tavsifiy tarjima** bo‘lib, bunda terminning ma‘nosi birikma yordamida tushuntiriladi. Bu usul milliy kiyim nomlari uchun ayniqsa samaralidir. Uchinchisi – **funksional ekvivalent**. Bunda manba tilidagi terminning aynan o‘zi emas, balki maqsad tilida xuddi shunga yaqin vazifani bajaradigan kiyim nomi tanlanadi. Biroq mazkur usuldan foydalanishda

ehtiyotkorlik talab etiladi, chunki funksional jihatdan o‘xshash ikki kiyimning shakli, materiali, tarixiy kelib chiqishi yoki madaniy vazifasi farq qilishi mumkin.

To‘rtinchisi – **izohli tarjima**. Milliy kiyim terminlari uchun ushbu usulning ahamiyati yuqori. Masalan, *do‘ppi* terminini *traditional Uzbek skullcap* shaklida berish orqali ham predmet, ham uning milliy mansubligi haqida qisqa ma’lumot beriladi.

O‘zbek kiyim terminologiyasiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda *chakmon*, *mahsi*, *salla*, *do‘ppi*, *yaktak* kabi birliklarning leksik-semantik va etimologik xususiyatlari o‘rganilgani qayd etilgan [5. “Expression of Clothing Names in Uzbek”, 2023]. Bu birliklarning boshqa tillardagi muqobillarini aniqlashda ularning faqat predmet ma’nosini emas, balki tarixiy va etnomadaniy mazmunini ham hisobga olish zarur.

Shuningdek, zamonaviy moda terminologiyasida ingliz tilidan o‘zbek tiliga kirib kelayotgan birliklar alohida muammo tug‘diradi. O. Nazirova tomonidan olib borilgan tadqiqotda dizayn va kostyum sohasidagi neologizmlarni tarjima qilishda lug‘atlarda mavjud bo‘lmagan birliklar uchun o‘zlashtirish, tavsifiy tarjima va yangi nom yaratish kabi usullardan foydalanish zarurligi ko‘rsatilgan [6. Nazirova, 2023].

DISCUSSION

Demak, kiyim nomlarini tarjima qilishda ikki qarama-qarshi talab mavjud: bir tomondan, terminning mazmuni maqsad tilida tushunarli bo‘lishi kerak; ikkinchi tomondan esa, uning milliy-madaniy o‘ziga xosligi imkon qadar saqlanishi lozim. Ayniqsa, milliy kiyim nomlarida ushbu ikki talabning muvozanatini topish tarjimonning lingvistik va lingvomadaniy kompetensiyasiga bog‘liq.

O‘zbek, rus va ingliz tillaridagi kiyim nomlarini qiyosiy o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, mazkur terminologik birliklarning tarjimasidagi asosiy muammolar to‘liq ekvivalentning mavjud emasligi, semantik hajmning farqlanishi va milliy-madaniy komponentning kuchli ifodalanganligi bilan belgilanadi. Ayniqsa, *do‘ppi*, *chopon*, *mahsi*, *paranji*, *кочошник*, *кочоворотка*, *kilt* kabi birliklarni bir so‘zli ekvivalent bilan tarjima qilish ko‘pincha ularning muhim semantik va madaniy belgilarining yo‘qolishiga olib keladi. Shu sababli o‘zlashtirish, transliteratsiya, tavsifiy tarjima, funksional ekvivalent va izohli tarjima kabi usullardan vaziyatga qarab foydalanish maqsadga muvofiq.

CONCLUSION

Tadqiqot natijalari kiyim terminologiyasini tarjima qilishda lug‘aviy moslikning o‘zi yetarli emasligini ko‘rsatadi. Termin ortida turgan tarixiy, ijtimoiy va madaniy axborotni hisobga olish tarjimaning adekvatligini oshiradi. Shu jihatdan o‘zbek, rus va ingliz tillaridagi kiyim nomlarini qiyosiy o‘rganish nafaqat terminologiya va tarjimashunoslik, balki lingvomadaniyatshunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya uchun ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nida, E. A., Taber, C. R. The Theory and Practice of Translation. Leiden: E. J. Brill, 1969. – 220 p.

2. Newmark, P. A Textbook of Translation. New York: Prentice-Hall International, 1988. – 292 p.
3. Vinay, J.-P., Darbelnet, J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. Amsterdam: John Benjamins, 1958/2000.
4. Normurodova, F. Linguocultural Features of National Costume Names in Uzbek and English Languages: A Comparative Study. Athena: Journal of Social, Culture and Society, 2026, Vol. 4, No. 3, pp. 852–859. DOI: 10.58905/athena.v4i3.744.
5. Expression of Clothing Names in Uzbek. Zamonaviy fan va tadqiqotlar, 2023. DOI: 10.5281/zenodo.10044905.
6. Nazirova, O.M. Dizayn (kostyum) sohasi neologizmlarining tarjimadagi xususiyatlari. Ijtimoiy-gumanitar fanlar. Tilshunoslik, 2023, №2.
7. UNESCO. Margilan Crafts Development Centre, safeguarding of the atlas and adras making traditional technologies. Intangible Cultural Heritage, 2017.
8. UNESCO. Traditional knowledge and skills of production of the atlas and adras fabrics. Intangible Cultural Heritage, 2023.